

KISS MARIETTA

GONDOLATOK AZ EURÓPAI JÓLÉTI ÁLLAMOK NYUGDÍJREFORMJAIRÓL

Kulcsszavak: nyugdíjreform, jóléti rendszer, válság

A nyugdíjrendszer reformja – a többi nagy társadalmi ellátórendszer reformja mellett – az utóbbi években, évtizedekben a jóléti államok³⁹ közgazdászainak – a gazdaság (elsősorban a költségvetés) aktuális állapotának megfelelően –, politikusainak, sőt, még a hétköznapi embereknek a vitáiban is időnként és helyenként élénkebben, máskor és máshol kevésbé intenzíven, de folyamatosan jelen van.

Miért érdekes téma a nyugdíjreform a közgazdászok számára? És miért van szükség egyáltalán gazdasági szempontból a nyugdíjrendszerek reformjára? Elég, ha néhány jellemző számadatra gondolunk: az OECD országaiban az állami nyugdíjkiadások átlagosan a GDP 7%-ára rúgtak 2005-ben (Martin – Whitehouse, 2008, 3. old.), ami 1990 és 2005 között közel 17%-os növekedést jelent (OECD, 2009a), reformok nélkül pedig az arány még tovább nő⁴⁰. E számadatok azonban az 1970-es évek óta jelentkező, az állami nyugdíjrendszerekre fokozott külső gazdasági nyomást kifejtő folyamatoknak csupán egyik oldalát ragadják meg, holott a fejlemények két oldalról is negatívan érintik a nyugdíjrendszereket. Egyrészt a korábbi, világháborút követő magas növekedési ütemhez képest bekövetkező lassulás⁴¹, valamint az ezzel együtt járó növekvő munkanélküliség⁴² (az egyre korábban történő nyugdíjba vonulással együtt) csökkenést jelent a nyugdíjrendszerek bevételi oldalán. Másrészt viszont demográfiai okokból – elsősorban a népesség elöregedése⁴³ miatt – egyre nagyobb az igény a nyugdíjkiadások iránt. Az 1960-as évek óta ugyanis a várható élettartam mindkét nemnél igen gyorsan nőtt, míg sok országban egészen az ezredvégig csökkentették a nyugdíjkorhatárt⁴⁴. E két folyamat eredményeképpen az OECD-országokban 1958 és 1999 között átlagosan 5,6 évvel nőtt a (normál nyugdíjkorhatártól számított) nyugdíjban töltött évek száma (D’Addio – Whitehouse, 2009, 1. old.), amely jelentős többlet lehet ró

³⁹ A jóléti államot meglehetősen nehéz definiálni, de talán úgy foglalthatnánk össze mindazt, ami e fogalom alatt értendő, hogy a jóléti államok azok az államok, amelyek „elkötelezettek polgáraik anyagi és szellemi »jól-léte« (jó egészségi állapota, korszerű műveltsége és a modern gazdaságban való foglalkoztathatósága, munkára való alkalmassága, továbbá megfelelő lakhatása és táplálkozása) iránt, és ennek érdekében aktívan beavatkoznak a gazdasági folyamatokba” (Szabó, 2000, 209. old.). A jóléti állam fogalmát azonban ennél szélesebb értelemben is használják. Többen jóléti államként kezelnek minden olyan modellt, amelyben az állam széles körű szociális szolgáltatásokat nyújt, még ha nem is minden állampolgárnak. Sőt, beszélnek ázsiai jóléti államokról (Tajvan, Dél-Korea), illetve koraszülött jóléti államokról is (Kornai, 1993, 113-143. old.), ez utóbbiak a kelet-európai szocialista országok a rendszerváltás előtti korszakban. Azonban ahhoz, hogy valóban jóléti állammról beszélhessünk, szükséges az is, hogy a jóléti intézkedések koherens rendszerre álljanak össze, és átfogják az állampolgárok egész életét a bölcsőtől a sírig (Szabó, 2007, 317-318. old.).

⁴⁰ Az OECD előrejelzése (OECD, 2001, 154. old.) szerint a teljes öregségi nyugdíjkiadás 2050-re a 2000. évihez képest a GDP 3,4 százalékpontjával fog megnőni átlagosan az OECD 21 tagja esetén.

⁴¹ Az éves növekedési ütem Európában az 1950-73 közötti időszakbeli 3,5%-ról az 1979-2008 közötti időszakra 2% alá csökkent (Pabst, 2009, 3. old.).

⁴² Az 1960-as években és az 1970-es évek elején a munkanélküliségi ráták Európában 2-3% körül mozogtak, míg ezt követően fokozatosan emelkedtek, a kilencvenes évekre átlagosan meghaladva a 10%-ot (Bermeo, 2001, 8. old.).

⁴³ A folyamatot jól jelzi az időskori függőségi ráta (az időskorúak aránya a keresőkorúakhoz képest) alakulása, mely az európai OECD-államok átlagát tekintve az 1950-es 0,16-ról 2008-ra 0,28-ra emelkedett és az előrejelzések szerint 2050-re 0,56 lesz (OECD, 2009b), vagyis akkorra két keresőkorúra egy időskorú fog jutni.

⁴⁴ Férfiaknál 1958 és 1999 között 2,5 évvel, 62 éves kor alá, míg nőknél 1,5 évvel, 60,5 évre csökkent az átlagos nyugdíjkorhatár az OECD-országokban (D’Addio – Whitehouse, 2009, 1. old.).

a rendszerekre⁴⁵. A bevételi és kiadási oldalon jelentkező kettős szorítás odáig fokozódott, hogy jelentős kiadáscsökkentő reformok nélkül – a demográfiai trendeket exogén változónak tekintve – a rendszerek fenntarthatósága kérdésessé vált. Különösen élesen jelentkeznek most, a gazdasági válság közepette a már eddig is fenntarthatóságuk határára érkezett rendszerek problémái.

A politikusok számára a nyugdíjrendszer megváltoztatása – ahogyan azt az Egyesült Államokban gyakran hangoztatják – egy nagyfeszültségű vezeték („third rail”): elég egy érintés és meghalsz. A politikusoknak – mint számos egyéb kérdésben, itt is – egy igen keskeny kardélen kell egyensúlyozniuk, ami gyakran együtt jár azzal, hogy a gazdasági fenntarthatóság és a választóik akaratának gyakran összeegyeztethetetlennek tűnő kettős szorításában nem a hosszú távon legjobb (azaz a gazdaságilag fenntartható), hanem a rövid távon kielégítő megoldást választják, ezzel maximalizálva újraválasztási esélyeiket⁴⁶, elhalasztva a szükséges átalakításokat, tovább görgetve – a felelősséget így akár egy következő kormányra hárítva – és súlyosbítva a már meglevő problémákat. A reformtörekvések politikailag nehéz, gyakran megvalósíthatatlan voltát jól magyarázza a Nobel-díjas Tversky és Kahneman (1991) elmélete, miszerint az emberek elégedetlenebbek lesznek akkor, ha egy már meglevő juttatásról kell lemondaniuk, mint amilyen elégedetlenek lennének akkor, ha azt meg sem kapták volna. Politikailag így annak a kockázata, hogy az intézkedésekkel az előbbi táborból vesztenek szavazatokat, valószínűleg nagyobb, mint annak az esélye, hogy az utóbbi csoportból nyernek új szavazatokat.

Az utca emberének e téma iránti érdeklődését magyarázza a magas érintettség: magától értetődik az, hogy akik a nyugdíjrendszer hasznélvezői, miért elleneznek mindenféle reformtörekvést, amely juttatásaik csökkenését vonhatja maga után. Akik jelenleg nem nyugdíjasok, két egymásnak ellentmondó motivációval rendelkeznek a témával kapcsolatban: egyrészt valószínűleg arra számítanak, hogy egyszer majd ők is a rendszer juttatásait fogják élvezni, másrészt viszont a jelenben ezért le kell mondaniuk bizonyos mértékű fogyasztásról⁴⁷. Empirikus kutatások (Boeri – Boersch-Supan – Tabellini, 2001, 2002) igazolják azt, hogy általában ez utóbbi motívum erősebb az előzőnél, így a reformellenesség még azok között is nagymértékű, akik tudatában vannak a rendszer fenntarthatatlanságának.

Mindezek ellenére az 1990-es évek eleje óta szinte minden jóléti állam végrehajtott legalább néhány változtatást a nyugdíjrendszerében a jövőbeli fenntarthatóság érdekében, többen pedig olyan nagyszabású reformokat is véghezvittek, amelyek az elkövetkezendő idők juttatásait jelentős mértékben érintik.

⁴⁵ Ha egy személy egy évvel korábban megy nyugdíjba, a nyugdíj költsége az egész munkával töltött időszakra vetítve 10%-kal nő (Boender et al., 2007, 5. old.).

⁴⁶ E gondolat elméleti alapjait a gazdasági bürokráciaelmélet jelenti: egy demokratikus politikai rendszerben a pártok, a politikusok magatartását nem a közjó, hanem a hatalmon maradáshoz vagy annak megszerzéséhez szükséges szavazatok maximalizálására való törekvés határozza meg (Downs, 1957, idézi Gedeon, 2001, 97.old.).

⁴⁷ A nyugdíjrendszer típusától függően vagy a jelenlegi nyugdíjasok számára történő kifizetések és/vagy a saját jövőbeni járadékaik finanszírozására. A pénz időértékéből következően (azaz egyszerűen fogalmazva abból, hogy a mai pénz többet ér, mint a holnapi) a mai lemondásért cserébe az emberek a jövőben nagyobb összeget szeretnének kapni, és pontosan ez az, aminek megvalósulását a reformok általában fenyegetik.

Végrehajtott reformok

A nemzeti jövedelemhez viszonyítva a tíz legmagasabb nyugdíjkiadással rendelkező ország közül hat – Ausztria, Finnország, Franciaország, Németország, Olaszország és Svédország – jelentős reformokat hajtott végre 1990 óta. Ezek végső soron csökkentik a juttatásokat, és így a jövőben alacsonyabb lesz a nyugdíjkiadások szintje. A jelenleg alacsonyabb kiadási szinttel rendelkező országokban is történtek változtatások a nyugdíjrendszerekben, mely lépések elsősorban a jövőbeli nehézségek megelőzése miatt fontosak (Martin – Whitehouse, 2008, 7. old.).

A reformcsomagok alapvetően két irányban eszközöltek változásokat: parametrikus és paradigmaticus reformlépések születtek (lásd 1. táblázat). Parametrikus reformok közé olyan, a nyugdíjrendszer mértékszabályait érintő változások tartoznak, mint a nyugdíjkorhatár, a nyugdíjba vonulás ösztönzőinek, a nyugdíjszámításnak, illetve az indexálásnak a módosítása, míg a paradigmaticus reformok a nyugellátások finanszírozására (felosztó-kirovó vagy tőkefedezeti), alapelveire (pl. befizetés- vagy jövedelemarányos ellátások), a kezelt kockázatokra (rokkantsági, öregségi, hozzátartozói), a jogosultság gyűjtésére („hagyományos”, vagy egyéni számlás) vonatkozó változtatások (A nyugdíjrendszer..., 2009).

Nyugdíjreform-csomagok főbb elemei néhány országban

1. táblázat

	Parametrikus változások						Paradigmaticus változások		
	Nyugdíjkorhatár		Nyugdíjba vonulás ösztönzői	Számítás		Indexálás	DC	NDC	Várható életkor
	Ffi	Nő		Mérés	Felértékelés				
Ausztria	*	*	*	*		*			
Csehország	*	*							
Dánia	*	*	*						
Egyesült Kir.	*	*	*						
Finnország			*	*	*	*		*	
Franciaország			*	*	*			*	
Görögország	*	*	*						
Hollandia			*						
Lengyelország			*	*		*	*		
Magyarország	*	*	*	*		*			
Németország	*	*	*					*	
Olaszország	*	*	*			*	*		
Portugália		*	*	*	*	*		*	
Svédország				*		*	*		
Szlovákia	*	*		*		*			

Megjegyzés: DC = defined contribution („járulék-meghatározott”),

NDC = notional defined contribution („eszmei tőkeszámlás”)

Forrás: Martin – Whitehouse, 2008, 8. old., D’Addio – Whitehouse, 2009, 2. old.

A nyugdíjkorhatár változtatása a reformcsomagok leggyakoribb eleme. Ennek oka az a már említett tendencia, hogy míg a várható élettartam számottevően emelkedett, a nyugdíjkorhatár egészen az ezredvégig csökkent, így a nyugdíjban töltött évek száma jelentősen megnőtt. A teljesség igénye nélkül: Görögország, Csehország és Magyarország nemrég emelte fel a normál nyugdíjkorhatárt 65 évre, míg néhány ország az elmúlt öt évben a 65 év fölötti nyugdíjkorhatár fokozatos bevezetésének tervét dolgozta ki (Németországban és Dániában 67, az Egyesült Királyságban 68 év lesz a nyugdíjkorhatár) (D’Addio – Whitehouse, 2009, 1. old.).

Érdemes azonban megemlíteni, hogy a tényleges nyugdíjba vonulás ideje – a különböző korengedményes, korekedvezményes, előrehozott nyugdíjazási lehetőségek miatt – lényegesen alacsonyabb a hivatalos nyugdíjkorhatárnál a legtöbb országban, így például Ausztriában, Belgiumban, Finnországban, Franciaországban, Magyarországon, Olaszországban, Luxemburgban és Szlovákiában a férfiak átlagosan 60 éves koruk előtt mennek nyugdíjba (D’Addio – Whitehouse, 2009, 2. old.). Ennek a kedvezőtlen tendenciának a felszámolására több országban megszüntették vagy jelentősen szigorították a korai nyugdíjba vonulás számos lehetőségét, melyek az 1970-es években a magas és növekvő munkanélküliségre adott válasz részét képezték. Néhány országban „büntetik” a korai nyugdíjba vonulást (Ausztria, Németország, Olaszország), máshol a teljes nyugdíjjogosultsághoz szükséges szolgálati időszakot hosszabbították meg (Franciaország, Svédország), végül néhány helyen a normál nyugdíjkorhatár után nyugdíjba vonulók számára magasabb járadékot, bónuszt vezettek be vagy emelték azokat (például Spanyolországban és az Egyesült Királyságban) (Martin – Whitehouse, 2008, 9. old.).

A reformok további körét jelentik a nyugdíjjogosultság jövedelmi alapjának számításában bekövetkező változások. Az országok egy része meghosszabbította azt az időszakot, amelynek átlagkeresetét figyelembe veszik a nyugdíj megállapításánál a korábbi utolsó néhány év vagy a legjobb keresetű néhány év figyelembe vétele helyett. Például Franciaországban a legjobb 10 év helyett a legjobb 25 évet veszik figyelembe, míg Finnországban, Lengyelországban, Portugáliában, Szlovákiában és Svédországban az átlagos életkereset felé mozdulnak el. Mindezek hatására a nyugdíjszámítás alapja alacsonyabb lesz.

Ezen kívül több rendszerben (például Franciaországban) felértékelik a múltbeli kereseteket, így veszik figyelembe az életkörülményekben bekövetkező változásokat a nyugdíjjogosultság megszerzése és érvényesítése között, mégpedig a kiigazítások kevésbé nagyvonalúak lesznek.

Az utolsó parametrikus változtatási lehetőség az indexálás: a legtöbb országban a nyugdíjakat teljesen vagy részlegesen az árakhoz történő indexálással igazítják a keresetekhez. Ez fenntartja a nyugdíjak vásárlóerejét, de a nyugdíjasok nem részesülnek az életszínvonal általános emelkedésében ugyanolyan mértékben, mint a munkavállalók (Martin – Whitehouse, 2008, 10. old.).

Ez utóbbi parametrikus reformok jelentős hatással bírnak a nyugdíjjáradékokra, de kevésbé transzparensnek a választók számára, így a politikai ellenállás kisebb velük szemben, mint a jól megfigyelhető, könnyen megérthető reformokkal szemben (mint például a nyugdíjkorhatár emelése), tehát politikailag könnyebben megvalósíthatók.

A legtöbb ország paradigmaticus reformja nem más, mint az állami „ellátás-meghatározott”⁴⁸ (defined-benefit – DB) nyugdíjrendszer részleges vagy teljes felszámolása és „járulék-meghatározott”⁴⁹ (defined-contribution – DC) rendszerrel való helyettesítése. A DC rendszerekben a nyugdíj a befizetésektől és azok kamatától függ. Magyarországon, Lengyelországban, Szlovákiában és Svédországban kötelező magánnyugdíjszámlákat vezettek be az állami nyugdíj egy részének felváltására (Martin – Whitehouse, 2008, 10. old.).

Egy másik lehetséges paradigmaticus reformirány a DB rendszer „eszmei tőkeszámlás”⁵⁰ (notional defined-contribution – NDC) rendszerrel való felváltása.

⁴⁸ Az „ellátás-meghatározott” nyugdíjrendszerben a nyugellátás kalkulációja a járulék alapjából szolgáló jövedelemhez kapcsolódik. Mind felosztó-kirovó, mind pedig tőkefedezeti rendszer működhet DB elven (A nyugdíjrendszer..., 2009).

⁴⁹ A „járulék-meghatározott” rendszerben a nyugellátás kalkulációja a befizetett járulékhoz kapcsolódik. Mind tőkefedezeti, mind pedig felosztó-kirovó rendszer működhet DC elven, az utóbbi az NDC rendszer (A nyugdíjrendszer..., 2009).

⁵⁰ Az „eszmei tőkeszámlás” rendszer a DC elv megvalósítása felosztó-kirovó finanszírozási rendszerben. A tőkefedezeti rendszert szimulálja, de a befizetett járulék csak papíron, „eszmeileg” kerül befektetésre, valójában – mivel felosztó-kirovó rendszer az NDC – az aktuális ellátások fedezetére kerül elköltésre. Az

A nyugdíjak ezekben is a befizetésektől függenek, de az „eszmei” kamatlábat a kormány határozza meg, és az gyakran a GDP növekedéséhez kötött. Olaszország, Lengyelország és Svédország vezetett be ilyen rendszert.

A fent kifejtett nyugdíjreformok azt is jelentik, hogy a jövőben a magánnyugdíjak nagyobb szerephez jutnak az időskori jövedelmek biztosításában. Több ország (Magyarország, Lengyelország, Szlovákia⁵¹ és Svédország) kötelező magánnyugdíjbiztosítási rendszert vezetett be az állami nyugdíjrendszer részleges helyettesítésére, Németország a teljes helyettesítésére, néhány országban e rendszerek már az 1980-as évek óta működnek (Izland, Svájc, Egyesült Királyság). Norvégia nem az állami nyugdíj helyettesítésére, hanem azon felül vezette be a kötelező magánnyugdíjpénztári tagságot. Az angolszász országokban pedig régóta önkéntes magánnyugdíjpénztárak működnek az állami nyugdíjak igen alacsony szintje miatt.

A reformok hatását a nettó helyettesítési ráta⁵² segítségével tudjuk megfigyelni. A nettó helyettesítési ráta az átlagos keresetűek esetén az OECD 84%-os átlagáról 70%-ra csökkent le a reformok után. A legnagyobb arányú csökkenés Portugáliában (közel 40%) és Németországban (27%) következett be, míg e jövedelmi csoportban *nőtt* a nettó helyettesítési ráta a reformok következtében Magyarországon, az Egyesült Királyságban pedig változatlan maradt. Az alacsony keresetűek esetén az átlagos 87%-os érték 77%-ra csökkent, a legnagyobb visszaeséssel Németországban, Lengyelországban és az Egyesült Királyságban (Martin – Whitehouse, 2008, 12-14. old.).

A pénzügyi és gazdasági válság hatása

A pénzügyi válsággal induló, majd az egész világra kiterjedő gazdasági válság több fronton is negatívan érinti a nyugdíjrendszereket. Egyrészt a pénzügyi válság hatására a magánnyugdíjak értéke jelentősen lecsökkent. Másrészt viszont a csökkenő kibocsátás, a gyorsan emelkedő munkanélküliség, a bércsökkenések erodálják az állami bevételeket, ezzel egyidőben megnövelik a közkiadások iránti igényeket, kiemelkedő mértékű költségvetési deficitet okozva. Így a válság nem csak a magán-, hanem az állami nyugdíjrendszereket is negatívan érinti (Whitehouse, 2009, 1. old.).

A válság emellett magával hozza azt is, hogy a kormányok szemlélete minden eddiginél rövidebb távú. Ez két veszélyt is magában hordoz: egyrészt a hosszú távú stratégiai tervezés, mely elengedhetetlen a nyugdíjrendszerek esetén (hiszen a jelen döntéseinek hatásai többnyire csak hosszú távon jelentkeznek) háttérbe szorul, másrészt a kormányok erős készletet érezhetnek arra, hogy a korábbi reformokat visszavonják, mikor a munkapiaci helyzet romlik⁵³ (D’Addio – Whitehouse, 2009, 4. old.). Azonban mégsem lehet egyértelműen

ellátásokat viszont az eszmeileg jóváírt, és egy ugyancsak eszmei index alapján jóváírt éves hozammal növelt „tőkeösszeg” alapján kalkulálják (A nyugdíjrendszer..., 2009).

⁵¹ Lengyelországban és Szlovákiában a nyugdíjak több, mint 50%-a a magánszférából származnak, Magyarországon ez az arány kevesebb, mint 40% (Martin – Whitehouse, 2008, 15. old.).

⁵² A nyugdíj nagysága a munkajövedelemhez viszonyítva, figyelembe véve a nyugdíjak és a munkajövedelmek után fizetendő adókat és járulékokat.

⁵³ A múltban a kormányok recessziók idején előszeretettel alkalmazták a korai nyugdíjba menetelt, illetve a rokkantsági nyugdíj könnyebb elérhetőségét, hogy így védjék meg az idősebb munkavállalókat a munkájuk elvesztésével együtt járó jövedelemkieséstől. Azonban a rövid távú pozitívumok ellenére a közép- és hosszú távú munkapiaci hatások negatívak voltak: az 1980-as évek eleji recesszió után a munkanélküliség tartósan bizonyult, és az ilyen politikákat aztán igen nehéz volt visszavonni. Jelenleg úgy tűnik, a múltbeli hibákból tanulva nem alkalmaznak hasonló eszközöket. Aggodalomra adhat viszont okot a nyugdíjreformok visszafordítására való néhány törekvés. Szlovákiában például az embereket az állami nyugdíjrendszerhez való visszatérésre ösztönzik, ahelyett, hogy hozzájárulásaik egy részét DC-elvű magánpénztárakba fizetnék. E mögött rövid távú költségvetési problémák állnak: a magánnyugdíjpénztárakhoz történő csatlakozás magasabb arányú volt, mint várták, jelentős hiányt okozva a költségvetésben (Whitehouse, 2009, 7. old.).

kijelenteni, hogy a válság a reformoktól való visszatáncolást hozza. Számos példa rámutat arra, hogy az ilyen és ehhez hasonló, társadalmilag érzékeny témákban csak akkor van esély radikális reformokra, ha mögéjük széleskörű politikai koalíció szerveződik, vagy a gazdaságot súlyos válság fenyegeti. Jelen válság tehát egy lehetőséget is jelent a kormányoknak arra, hogy a régóta halogatott lépéseket megtegyék egy fenntartható rendszer megteremtése érdekében.

A válság nyugdíjakra gyakorolt hatása különbözik az egyének életkora szerint. A legtöbb fiatal munkavállalót csak kis mértékben érinti, mivel még viszonylag csekély nyugdíjcélú megtakarítást végeztek. Bár a kedvezőtlen munkapiaci fejlemények érinthetik őket, még elég idő áll a rendelkezésükre, hogy a befizetéseikben történt kiesést pótolják. A 25-54 év közötti munkavállalók már nagyobb veszteséget szenvednek magánnyugdíjpénztári megtakarításaikban, viszont munkájukat nagyobb valószínűséggel tartják meg, mint a fiatal vagy az idős munkavállalók. A nyugdíjasokat általában nem érinti a válság, hiszen a munkapiacra, a keresetekre gyakorolt negatív hatást közvetlenül nem érzékelik, és mivel általában annuitásként kapják nyugdíjukat, a pénzügyi válság magánnyugdíjakra gyakorolt kedvezőtlen hatása sem jelentkezik náluk. Jelentős veszteséget szenvedhetnek el viszont azok, akik nem annuitás formájában kapják nyugdíjukat és portfoliójukban sok részvény volt, illetve azon országok nyugdíjasai, ahol a kifizetéseket automatikusan a nyugdíjrendszer pénzügyi állapotához igazítják. A nyugdíj előtt álló idősebb munkavállalók mind a pénzügyi, mind a gazdasági válság által leginkább érintettek. Visszaesés esetén általában ők veszítik el leghamarabb a munkájukat, és náluk a legnagyobb a tartós munkanélküliség kockázata is. Mind egy hosszú munkanélküliség, mind a korai nyugdíjba vonulás a válság miatt jelentősen csökkentheti időskori jövedelmeiket. A pénzügyi válság hatására befektetéseikben elszenvedett veszteségeik kompenzálására pedig nincs már olyan sok idejük, mint a fiatalabb munkavállalóknak (Whitehouse, 2009, 3. old.).

A válság fent említett negatív hatásainak ellensúlyozására számos változás történt a nyugdíjrendszerekben. Néhány országban (például Görögországban, az Egyesült Királyságban) egyszeri kifizetéseket eszközöltek az idősek számára a gazdaságélénkítő csomagok részeként. Szintén az időskorú szegényeket célozzák a hosszú távú nyugdíjmelési tervek (például Spanyolországban, Belgiumban, Franciaországban, az Egyesült Királyságban), melyek közül Finnország tervezi a legnagyobb változást: 2011-től a jelenleginél 23%-kal magasabb juttatásokkal számolnak. Ezen intézkedések számos szociális problémát enyhítenek, azonban a válság negatív következményei által leginkább érintettek, nevezetesen a nyugdíj előtt állók helyzetén nem javítanak. Az egyösszegű kifizetésekhez hasonlóan a kereslet élénkítését szolgálja a nyugdíjmegtakarításokhoz való előrehozott hozzáférési lehetőség biztosítása (például Dániában, Izlandon). Ez viszont azzal a kockázattal jár, hogy az így felhasznált megtakarítások később nagyon alacsony nyugdíjat tesznek csak lehetővé. A nyugdíj előtt állók kockázatainak csökkentésére néhány országban „életciklus”-befektetést engedélyeznek, ami a kockázatosabb eszközök (részvények) helyett kevésbé kockázatos eszközökbe (államkötvények) való befektetést ösztönzi. Szlovákiában például a kötelező magánnyugdíjpénztárak esetén a kockázatosabb befektetési lehetőségek nem elérhetők az idősebb munkavállalók számára (Whitehouse, 2009, 5-7. old.).

Záró gondolatok

Az elmúlt évtizedek tapasztalatai azt mutatták, hogy a nyugdíjreformok végrehajtása – a népesség elöregedése, valamint egyéb okok⁵⁴ miatt – elengedhetetlen az európai jóléti államokban. Ezek megvalósítása politikailag sokszor nehéz, hosszadalmas folyamat, mégis számos országban történt kisebb-nagyobb előrelépés. A végrehajtott reformok ellenére azonban a nyugdíjrendszerek előtt álló kihívások nem szűntek meg, sőt, a pénzügyi és gazdasági válság kihangsúlyozta és felerősítette azokat. A válság ugyanakkor egy „űrügyet”, hivatkozási alapot is jelenthet a kormányok számára azon átalakítások véghezvitelére, amelyeket már régen meg kellett volna tenniük a rendszerek hosszú távú fenntarthatósága érdekében, így most a reformok politikailag talán könnyebben keresztülvihetők.

Összefoglaló

Az elmúlt évtizedek tapasztalatai azt mutatták, hogy a nyugdíjreformok végrehajtása elengedhetetlen az európai jóléti államokban. Ezek megvalósítása politikailag sokszor nehéz, mégis számos országban történt kisebb-nagyobb előrelépés. Ennek ellenére a nyugdíjrendszerek előtt álló kihívások nem szűntek meg, sőt, a pénzügyi és gazdasági válság felerősítette azokat. A válság ugyanakkor hivatkozási alapot is jelenthet a kormányok számára azon átalakítások véghezvitelére, melyek szükségesek a rendszerek hosszú távú fenntarthatóságához.

Felhasznált irodalom

1. A nyugdíjrendszer... (2009): A nyugdíjrendszer fogalmainak magyarázata. Letölthető: http://nyugdij.magyarorszagholnap.hu/images/3_03%BC1%3%A9s_070417_01_02_Sz%CB%98t_r_PM.doc, letöltés ideje: 2009. szeptember 4.
2. Bermeo, Nancy (szerk.) (2001): Unemployment in the New Europe. Cambridge University Press, Cambridge
3. Boender, Guus – Demaré, Sinikka – de Groot, Chantal – van Hoogdalem, Sacha (2007): Pensiona reform. ORTEC Free University Amsterdam, letölthető: CFA Institute honlapja: <http://www.cfainstitute.org/centre/topics/comment/pdf/boenderdemare.pdf>, letöltés ideje: 2009. október 1.
4. Boeri, Tito – Boersch-Supan, Axel – Tabellini, Guido (2001): Would You Like to Shrink the Welfare State? A Survey of European Citizens. Economic Policy, 16. évf., 32. sz. április, 9-50. old.
5. Boeri, Tito – Boersch-Supan, Axel – Tabellini, Guido (2002): Pension Reforms and the Opinions of European Citizens. The American Economic Review, 92. évf., 2. sz. május, 396-401. old.
6. D'Addio, Anna – Whitehouse, Edward (2009): Pensions at a Glance – Current trends and policy topics in retirement-income provision in OECD countries. Letölthető: OECD honlapja: <http://www.oecd.org/dataoecd/12/60/43098050.pdf>, letöltés ideje: 2009. szeptember 1.
7. Downs, Anthony (1957): An Economic Theory of Democracy. Harpes, New York

⁵⁴ Az egyéb okok között meg kell említeni a globalizáció felgyorsulását is (melyre e tanulmány nem kíván részletesen kitérni), mely a költségvetésre kettős terhet ró: egyrészt lecsökkennek az állami bevételek, másrészt megnőnek a kiadások iránti igények.

8. Gedeon Péter (2001): A modern kapitalizmus. In: Bara Zoltán – Szabó Katalin: Gazdasági rendszerek, országok, intézmények – Bevezetés az összehasonlító gazdaságtanba. Aula Kiadó, Budapest
9. Kornai János (1993): Útkeresés. Századvég Kiadó, Budapest
10. Martin, John P. – Whitehouse, Edward (2008): Reforming Retirement-Income Systems: Lessons from the Recent Experiences of OECD Countries. OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 66.
11. OECD (2001): Fiscal Implications of Ageing: Projections of Age-related Spending. OECD Economic Outlook No. 69., 145-167. old.
12. OECD (2009a): Statlinks to 17 "Pensions at Glance" indicators (in .xls) / Pension expenditure. Letölthető: <http://dx.doi.org/10.1787/651748842654>, letöltés ideje: 2009. szeptember 3.
13. OECD (2009b): Statlinks to 17 "Pensions at Glance" indicators (in .xls) / Old-age dependency ratio. Letölthető: <http://dx.doi.org/10.1787/651454560624>, letöltés ideje: 2009. szeptember 3.
14. Pabst, A. (2009): How to Restore the European Social Compact. Letölthető: World Public Forum "Dialogue of Civilizations" honlapja: http://www.wpfdc.org/files/Prague09/panel_1/p1Pabst_Adrian_engl.doc, letöltés ideje: 2009. augusztus 31.
15. Szabó Katalin (2000): A jóléti államtól az esélyteremtő államig. In: Bara Zoltán – Szabó Katalin (szerk.): Gazdasági rendszerek, országok, intézmények. Aula Kiadó, Budapest
16. Szabó Katalin (2007): A jóléti államtól az esélyteremtő államig. In: Szabó Katalin (szerk.): Összehasonlító gazdaságtan. Aula Kiadó, Budapest
17. Tversky, Amos – Kahneman, Daniel (1991): Loss Aversion in Riskless Choice: A Reference-Dependent Model. The Quarterly Journal of Economics, 106. évf., 4. sz., november, 1039-1061. old.
18. Whitehouse, Edward (2009): Pensions and the Crisis – How should retirement-income systems respond to financial and economic pressures? Letölthető: OECD honlapja: <http://www.oecd.org/dataoecd/10/26/43060101.pdf>, letöltés ideje: 2009. szeptember 1.